

ARTYKUŁY

FLAWIUSZ PATRYCJUSZ, KONSUL ROKU 500*

MIROŚLAW J. LESZKA

ABSTRACT. *Flavius Patricius: Consul for the year 500.* This article is devoted to Flavius Patricius, consul for the year 500. For several years he was a close associate of the emperor Anastasius, who entrusted him with important tasks in the military, civil and religious spheres, which indicated that he placed his confidence and esteem in him. During the election of the ruler in July 518, it was probably him who was proclaimed emperor by the guards subordinate to Celer, *magister officiorum*. This appointment was thwarted by the subordinates of Justin, the *comes excubitorum*. At the start of the reign of Justin I (late 518, early 519), after intervening in Edessa against the local bishop Paul, Patricius fell out of favour, was deprived of his property and sentenced to exile. After this event he disappears from the sources.

STRESZCZENIE. Artykuł poświęcony jest Flawiuszowi Patrycjuszowi, konsulowi roku 500. Przez kilkanaście lat był on bliskim współpracownikiem cesarza Anastazjusza, który powierzał mu odpowiedzialne zadania zarówno w sferze wojskowej, cywilnej, jak i religijnej, co świadczyło o tym, że mu ufał i go doceniał. W czasie wyborów władcy w lipcu 518 r. to prawdopodobnie on został okrzyknięty cesarzem przez gwardzistów podległych Celerowi, magistrówi officiorum. Wybór ten został utracony przez podwładnych Justyna, komesa *excubitores*. W początkach panowania Justyna I (schyłek 518 początek 519 r.) po zrealizowaniu interwencji w Edessie — wobec tamtejszego biskupa Pawła — popadł w niełaskę, został pozbawiony majątku i skazany na wygnanie. Po tym wydarzeniu znika ze źródeł.

Autor: Mirosław J. Leszka, Uniwersytet Łódzki, Wydział Filozoficzno-Historyczny, Instytut Historii, Katedra Historii Bizancjum, ul. Kamińskiego 27a, 90-219 Łódź, Polska, miroslaw.leszka@uni.lodz.pl,
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-2643-4520>

Keywords: Byzantium, Flavius Patricius, Anastasius I, Justin I

Słowa kluczowe: Bizancjum, Flawiusz Patrycjusz, Anastazjusz I, Justyn I

Balcanica Posnaniensia. Acta et studia, XXIX, Poznań 2022, Wydawnictwo Wydziału Historii UAM, pp. 25–41, ISBN 978-83-67284-08-0, ISSN 0239-4278. Polish text with summaries in English and Polish

<https://doi.org/10.14746/bp.2022.29.2>

* Niniejszy tekst powstał w ramach projektu sfinansowanego z środków Narodowego Centrum Nauki, przyznanych na podstawie decyzji nr DEC-2018/31/B/HS3/03038 (Wschodniorzymskie elity wojskowe od Teodozjusza II do Anastazjusza I (408–518). Studium społeczno-polityczne).

Flawiusz Patrycjusz należał do elity cesarstwa bizantyńskiego końca wieku V i dwóch pierwszych dekad wieku VI¹. Był wraz Hypacjuszem, siostrzeńcem cesarza Anastazjusza konsulem roku 500 i przez wiele lat magistrem *militum praesentalis*, a w roku 518, być może, przez krótką chwilę kandydatem do cesarskiego tronu. Mimo to jego losy, podobnie jak wielu innych przedstawicieli elit cesarstwa, nie są równomiernie oświetlone przez źródła.

O pochodzeniu Patrycjusza wiemy tyle, że prawdopodobnie wywodził się z małozjatyckiej Frygii. Wzmiankują o tym Prokopiusz z Cezarei i Jan Malalas, określając go mianem Frygijczyka². Nie wiemy kim byli jego rodzice, z jakiej warstwy społecznej pochodził. Nie znamy daty jego narodzin, choć w tym względzie dysponujemy pewną informacją, która pozwala, choć jedynie, bardzo orientacyjnie na jej wskazanie. Otóż Pseudo-Zachariasz nazwał go w kontekście wydarzeń roku 503 mianem człowieka starego³. Określenie to dalekie jest od precyzji. Pozwala jedynie na domniemanie, że miał w tym czasie przynajmniej około pięćdziesięciu lat⁴, co każe datować jego narodziny na ok. połowę wieku V. Wiemy, że Patrycjusz był z całą pewnością człowiekiem aktywnym w 515 r., a z dużą dozą prawdopodobieństwa jeszcze w 518/519 roku⁵. Miałby wówczas ok. siedemdziesięciu lat.

¹ Podstawowe informacje na temat Flawiusza Patrycjusza: J. R. Martindale, *Prosopography of the Later Roman Empire*, t. 2 A.D. 395–527, Cambridge 1980, s. 840–842 (*Fl. Patricius 14*); cf. 839 (*Patricius 11*); E. P. Glushanin, *Voennaja znat' rannej Vizantii*, Barnaul 1991, s. 165–166; Ł. Jarosz, *Wschodniorzymscy magistrowie militum w latach 395–527 studium prosopograficzne*, Kraków 2017, s. 320–326 (niepublikowana praca doktorska); Ch. Begass, *Die Senatsaristokratie des oströmischen Reiches, ca. 457–518. Prosopographische sozialgeschichtliche Untersuchungen*, München 2018, s. 202–206.

² Procopius, *History of the Wars*, I, 8.2, tłum. H. B. Dewing, t. 1, London 1914 [dalej: Prokopiusz, *O wojnach*]; *Ioannis Malalae chronographia*, XVI, 16. 49, red. J. Thurn, Berolini et Novi Eboraci 2000 [dalej: Jan Malalas].

³ *The Chronicle of Pseudo-Zachariah Rhetor Church and war in late Antiquity*, VII, 4g, tłum. G. Greatrex, R. R. Phenix, C. B. Horn, wstęp S. Brock, W. Witakowski, Liverpool 2011 [dalej: Pseudo-Zachariasz]. Cf. *Ioannis Antiocheni Fragmenta quae Supersunt Omnia*, 242.3, red. S. Mariev, Berolini et Novi Eboraci 2008 [dalej: Jan z Antiochii]. Autor ten określa Patrycjusza mianem człowieka starego w kontekście wydarzeń kilkanaście lat późniejszych (513 r.).

⁴ Trzeba jednak wyraźnie zaznaczyć, że określenie pięćdziesięciolatka mianem „starego” jest rzadkością. Cf. A.-M. Talbot, *Old Age in Byzantium*, „Byzantinische Zeitschrift” 1984, t. 77, s. 268. W kwestii wieku Patrycjusza wypowiadał się, bez szerszego uzasadnienia, Ł. Jarosz (*Wschodniorzymscy*, s. 320), datując orientacyjnie jego narodziny na jeszcze pierwszą połowę V w.

⁵ Jeśli rzeczywiście w lipcu 518 r. był brany pod uwagę jako kandydat do cesarskiego tronu, to prawdopodobnie musiał być człowiekiem w dobrej kondycji fizycznej i niepostrzeganym jako wiekowy starzec. Można podejrzewać, że po śmierci Anastazjusza, który umarł w wieku ponad osiemdziesięciu lat nie chciano by wynosić na tron człowieka niewiele młodszego, co niosłoby za sobą ryzyko szybkiej jego śmierci i ponownych wyborów cesarza.

Prawdopodobnie w końcu 518 lub w 519 r. Patrycjusz na czele oddziału żołnierzy został skierowany do Edessy, by wymusić na tamtejszym biskupie uznanie postanowień soboru w Chalcedonie, względnie rezygnację z tronu biskupiego. Cf. *Chronicon Edessenum*, 88 [w:] *Chronica Minora I* interpretatus est I. Guidi, Louvain 1955, s. 9 [dalej: *Kronika Edessy*]; Pseudo-Dionysius of Tel-Mahre, *Chronicle (known also as the Chronicle of Zuqnin)*, część 3, tłum., przyp., wpraw. W. Witakowski, Liverpool 1996, s. 25

Swoją karierę wojskową musiał Patrycjusz zacząć jeszcze za panowania Leon I, względnie w początkach rządów Zenona. Jednak pierwsze wzmianki źródłowe, w których się on pojawia pochodzą dopiero z czasów panowania Anastazjusza. Według niektórych uczonych pierwsza informacja źródłowa, odnosząca się do Patrycjusza — znajdująca się we fragmencie *Chronografii* Jana Malalasa, który zachował się w *De insidiis* Konstantyna Porfirogenety⁶ — dotyczy wysłania go w 492 r. wraz z innymi dowódcami do tłumienia powstania Izauryjczyków. Większość uczonych jednak albo nie odnotowuje tego przekazu⁷, albo uznaje, że jest on następstwem błędu⁸. Trudno jednoznacznie tę kwestię rozstrzygnąć, natomiast wydaje się, że udział Patrycjusza w walkach z Izauryjczykami jest bardzo możliwy i nie jest wykluczone, że stał się on kołem zamachowym do dalszej jego kariery, która nabiera dynamiki właśnie tuż po 498 r., a więc po stłumieniu powstania. Wiadomo, że Patrycjusz został konsulem roku 500⁹, a jego kolegą na urzędzie, jak wzmiankowałem powyżej, był wówczas Hypacjusz, cesarski siostrzeniec. Z tego również roku pochodzi informacja, wedle której Patrycjusz był strategiem (στρατηγός)¹⁰, czyli magistrem *militum*, być może *praesentalis*¹¹. Wątpić należy, że zarówno konsulat, jak i magisterium *militum* otrzymał ktoś, kto nie miał za sobą jakichś dokonań. Tak musiało być również w przypadku Patrycjusza.

[dalej: Pseudo-Dionizy]. Wątpliwości, co do datowania tego wydarzenia na 519 r. — Ch. Begass, *Die Senatsaristokratie*, s. 205. Szerzej na ten temat w dalszej części tekstu.

⁶ *Excerpta de insidiis*, red. C. de Boor, Hidesheim 2003, s. 167 (Ioannes Malala, 36). W 36 fragmencie, pochodzącym z dzieła Jana Malalasa, zamieszczonym w *De insidiis*, mowa jest o tym, że cesarz Anastazjusz wysłał do Izaurii trzech stratelatów (πέμψας στρατηλάτας γ'): Jana Kyrtośa, magistra *militum praesentalis* (στρατηλάτην πραισέντου), Diogeniana, powinowatego augusta (συγγενέα τῆς Αὐγουστας) i Patrycjusza (καὶ Πατρικίου). Cf. Jan Malalas, XVI, 3 — mowa jest tu o wysłaniu strategów Jana Kyrtośa, στρατηλάτην πραισέντου i Diogeniana, patrycjusza (Διογενιανὸν τὸν πατρικίου). Patrycjusz nie jest wspomniany, natomiast pojawia się tytuł patrycjusz w odniesieniu do Diogeniana. Zaznaczyć trzeba jednak, że poza Janem Malalase, żadne inne źródło nie wspomina, aby Diogenian nosił ten tytuł (cf. *PLRE II*, s. 362, *Diogenianus 4*). Według E. P. Glushanina (*Voennaja*, s. 165), który akceptuje przekaz *De insidiis*, Patrycjusz został wyznaczony magistrem *militum vacans*.

⁷ Ch. Begass, *Die Senatsaristokratie*, s. 203.

⁸ *The Chronicle of John Malalas*, tłum. E. Jeffreys, M. Jeffreys, R. Scott i in., Melbourne 1986, s. 221: *an error which may also have motivated the 'three magistri militum' above*. Wyjaśnienie niezbyt przekonujące. Równie dobrze liczba trzy mogła zostać wpisana w konsekwencji wyliczenia Jana, Diogeniana i Patrycjusza, a nie na odwrót.

⁹ R. S. Bagnall, Al. Cameron, S. R. Schwartz, K. A. Worp, *Consuls of the Later Roman Empire*, Atlanta 1987, s. 535.

¹⁰ P.Amst, I, 45,3: χμῖμετὰ τὴν ὑπα[τεία]ν Φλ(αοὶ) Πατρικίου τοῦ μαικαλοπρεπεστάτου(*) καὶ ἐντροξοτάτ[ου](*) [στ]ρατηκοῦ(*) — (<https://papyri.info/ddbdp/p.amst;1;45>); cf. P.Stras. IV, 273.1 = P. Stras. V, 471.1.

¹¹ Cf. Ch. Begass, *Die Senatsaristokratie*, s. 203.

WOJNA Z PERSJĄ

Pierwszym wydarzeniem, w którym wyraźniej uwidocznił się Patrycjusz była wojna z Persami w latach 502–506¹². Źródła donoszą, że na czele wojsk, które zmagać się miały z Persami postawieni zostali Areobind, Hypacjusz, siostrzeniec cesarza i właśnie Patrycjusz¹³. Czy kierował się cesarz podejmując takie decyzje personalne? Co do Patrycjusza, to, jak się wydaje, czynnikiem decydującym był fakt pełnienia przez niego stanowiska magistra *militum*. Prócz tego z pewnością cesarz darzył go zaufaniem, podobnie, jak i Areobinda i Hypacjusza, którzy nie mogli się przecież wykazać jakimś znacznym bojowym doświadczeniem i sukcesami na polu bitew¹⁴, a przynajmniej o takich nic nie wiemy. Zresztą także i w przypadku Patrycjusza, jak wskazałem wcześniej, było w tej sferze podobnie.

Nie jest moim celem analizowanie przebiegu działań wojennych, a jedynie wskazanie tych ich momentów, w których uwidoczniła się rola bohatera niniejszego tek-

¹² Na temat wojny bizantyńsko-perskiej: R. C. Blockley, *East Roman Foreign Policy. Formation and Conduct from Diocletian to Anastasius*, Leeds 1992, s. 90–91; G. Greatrex, *Rome and Persia at war, 502–532*, Leeds 1998, s. 73–119; B. Dignas, E. Winter, *Rome and Persia in late Antiquity. Neighbours and rivals*, Cambridge 2007, s. 37, 100–106; F. K. Haarer, *Anastasius I. Politics and empire in the late Roman world*, Cambridge 2006, s. 47–65; M. Meier, *Anastasios I. Die Entstehung des Byzantinischen Reiches*, Stuttgart 2009, s. 194–222 (tam dalsza literatura).

¹³ Wodzowie zostali wysłani w maju 503 r. (G. Greatrex, *Rome*, s. 94). O Areobindzie patrz: *PLRE II*, s. 143–144 (*Fl. Areobindus Dagalaiphus Areobindus I*); Ch. Begass *Die Senatsaristokratie*, s. 86, 362–368; M. J. Leszka, *Flawiusz Areobind — wódz jednej wojny*, „Balkanica Posnaniensia. Acta et studia” 2020, t. 27, s. 5–16; na temat Hypacjusza, patrz m.in. — *PLRE II*, s. 577–581 (*Fl. Hypatius 6*); G. Greatrex, *Flavius Hypatius, quem vidit validum Parthus sensitque timendum. An investigation of his Career*, „Byzantion” 1996, t. 66, s. 120–142; M. Meier, *Flavios Hypatios: der Mann, der Kaiser sein wollte [w:] Verwandtschaft, Name und soziale Ordnung (300–1000). Kinship, Name, and the Social Order (300–1000)*, red. St. Patzold, K. Uhl, Berlin–Boston 2014, s. 73–96. Warto odnotować, że oprócz wymienionych naczelnych wodzów wysłano kilku dowódców niższego szczebla, m.in. Patrycjola i jego syna Witaliana, Justyna, przyszłego cesarza, Romana, Farazmanesa (G. Greatrex, *Rome*, s. 94; F. Haarer, *Anastasius*, s. 57–58).

¹⁴ Jak wspominałem powyżej, Hypacjusz był siostrzeńcem Anastazjusza. Podobnie było w przypadku Areobinda, jeśli związek małżeński Olibriusza, jego syna z Ireną, siostrzenicą cesarza zawarty został przed 503 r. O Patrycjuszu, jak i Areobindzie wiadomo co prawda z późniejszego okresu, że zachowywali się lojalnie wobec cesarza. Na temat polityki Anastazjusza, dotyczącej obsadzania stanowisk dowódczych — E. P. Glushanin, *Voennaja*, s. 156–175. O ewentualnym udziale Patrycjusza w zwalczaniu powstania Izauryjczyków pisałem powyżej. Być może także Hypacjusz brał udział w tych działaniach (*Chronique de Michel le Syrien, patriarche jacobite d'Antioche (1166–1199)*, IX, 11, red. i tłum. J.-B. Chabot, t. 2, Paris 1901, s. 168). Istnieje również, choć trzeba przyznać, enigmatyczna i niejasna wskazówka źródłowa, świadcząca o tym, że uczestniczył również w walkach z Bułgarami między 492 a 503 r. (Priscien de Césarée, *De Laude Anastasii Imperatoris*, 299 [w:] Procope de Gaza, Priscien de Césarée, *Panegyriques de l'empereur Anastase Ier*, red. A. Chavout, Bonn 1986; Al. Cameron, *The date of Priscian's De Laude Anastasii*, „Greek, Roman and Byzantine Studies” 1974, t. 15, s. 313–315; F. Haarer, *Anastasius*, s. 58, przyp. 115).

W roku 504 z tego grona odwołany został Hypacjusz, a uzupełnione ono zostało przez Celera, magistra *officiorum*. Na temat Celera patrz — *PLRE II*, s. 275–277 (*Celer 2*); Ch. Begass, *Die Senatsaristokratie*, s. 100–103. Na temat grona dowódczego w wojnie z Persją — *ibidem*, s. 364.

stu. W początkowej fazie zmagają z Persami siły, którymi dysponowali wodzowie Anastazjusza zostały podzielone na dwie części. Na czele dwunastotysięcznego oddziału, który prowadził działania najpierw w pobliżu Dary, a następnie Edessy postawiony został Areobind, natomiast Patrycjusz wraz z Hypacjuszem dowodzili liczącą czterdzieści tysięcy żołnierzy armią, której celem było zdobycie Amidy¹⁵.

Pierwszy epizod wojenny, w którym wzmiankowany jest Patrycjusz, to wyprawa części wojsk cesarskich na Arzanene, położoną na terenie perskiej Armenii. Dowodzony przez Patrycjusza oddział miał zdobyć jakieś znajdujące się tam twierdze i pojąć jeńców¹⁶. Operacja ta prawdopodobnie rozegrała się podczas oblężenia Amidy¹⁷. Po jej zakończeniu Patrycjusz ze swoimi ludźmi powrócił pod obleganą twierdzę.

Drugi epizod, dotyczący działań Patrycjusza w czasie wojny, przedstawił Prokopiusz Cezarei¹⁸. Według przekazu tego historyka do Patrycjusza w czasie oblężenia Amidy miał zgłosić się wieśniak, który przedstawił mu pomysł w jaki sposób można wywabić z twierdzy Głonesa, dowódcę jej perskiego garnizonu. Bizantyński wódz uznał, że propozycja wieśniaka ma szansę na sukces i polecił mu ją zrealizować. Wówczas ten wszedł do twierdzy i przekazał Głonesowi informację, w świetle której mógł on liczyć, w razie podjęcia działań ofensywnych, na zaskoczenie Bizantyńczyków i zadanie im strat. Wódz perski na czele dwustu ludzi wyszedł z Amidy i dał się wprowadzić w zasadzkę. Bizantyńczycy wybili oddział perski, co do nogi. Zginął również sam Głones. Jeśli opowieść ta jest prawdziwa¹⁹, to jego śmierć nie zaowocowała jednak natychmiastowym poddaniem twierdzy. Tak czy inaczej przekaz Prokopiusza świadczy dobrze o Patrycjuszu, który potrafił skorzystać z okazji i zadać Persom straty.

Kolejny epizod, w którym rejestrujemy aktywność Patrycjusza wiąże się z relacjami pomiędzy bizantyńskimi dowódcami. Jak wspomniałem powyżej Areobind w pierwszej fazie wojny dowodził dwunastotysięcznym oddziałem, obozującym

¹⁵ *The Chronicle of Pseudo-Joshua the Stylite*, 54, tłum., przyp., wpraw., F. R. Trombley, J. W. Watt, Liverpool 2000 [dalej: Pseudo-Jozue Stylita]; Prokopiusz, *O wojnach*, I, 8; *Theophanis Chronographia*, AM 5997, red. C. de Boor, t. 1, Lipsiae 1883 [dalej: Teofanes]. Wydaje się, że Patrycjusz dowodził pierwszą armią *in praesenti*, zaś Hypacjusz, który przed rozpoczęciem wyprawy został magistrem *militum praesentalis*, dowodził drugą. Na to wskazuje przekaz Jana Malalasa (XVI, 9), w którym Patrycjusz określony jest mianem στρατηλάτην τοῦ μεγάλου πραισιέντου, zaś Hypacjusz στρατηλάτην πραισιέντου. Cf. Pseudo-Jozue Stylita, s. 64, przyp. 307. Szerzej na temat oblężenia Amidy w czasie tej wojny patrz m.in.: G. Greatrex, *Rome*, s. 83–115; N. Lenski, *Two sieges of Amida (AD 359 and 502–503) and experience of combat in the late Roman Near East* [w:] *The Late Roman army in the Near East from Diocletian to the Arab conquest*, Oxford 2007, s. 219–236; M. Meier, *Anastasios I*, s. 194–201.

¹⁶ Pseudo-Zachariasz, VII, 5a, s. 243. Prokopiusz, *O wojnach*, I, 8, 21–22 wzmiankuje, że najazdem na Arzanene dowodził Celer, *magister officiorum*. Przekaz Prokopiusza budzi jednak wątpliwości. Cf. G. Greatrex, *Rome*, s. 97, przyp. 72; Pseudo-Jozue Stylita, s. 96, przyp. 453.

¹⁷ G. Greatrex, *Rome*, s. 97, przyp. 72.

¹⁸ Prokopiusz, *O wojnach*, I, 9, 5–17.

¹⁹ W pewnym stopniu potwierdza ją przekaz Teofanesa (AM 5997), gdzie mowa jest o śmierci Głonesa w wyniku spisku.

w pobliżu Dary. Przeciwno niemu Kawad, władca perski wysłał oddział liczący dwadzieścia tysięcy żołnierzy. Pierwsze starcia przyniosły powodzenie Areobindowi, który odrzucił wojska wroga pod Nisibis. Wzmocnienie sił perskich oddziałami Hunów i Arabów, i postawienie na ich czele niejakiego Konstantyna zmieniło sytuację. Areobind mając świadomość przewagi liczebnej przeciwnika miał zwrócić się o pomoc do Hypacjusza i Patrycjusza, ale jej nie otrzymał²⁰. Obaj wodzowie pozostali pod Amidą, mając, jak się wydaje, nadzieję na szybkie jej zdobycie. Do sukcesu oblężenia przyczynić się miało zbudowanie trzech machin oblężniczych²¹. Ukończenie budowy nastąpiło mniej więcej wtedy, kiedy Areobind poprosił o pomoc. Trudno orzec czy rzeczywiście tym kierowali się Patrycjusz i Hypacjusz nie udzielając wówczas Areobindowi wsparcia czy też była to kwestia jakichś animozji między nimi, braku woli współpracy o czym pisze Prokopiusz z Cezarei²² czy zawiści, o której wspomina Teofanes²³. W ostatecznym rozrachunku Patrycjusz i Hypacjusz zdecydowali się jednak udzielić Areobindowi pomocy. Pod ich nieobecność Farazmanes i Teodor, dwaj pozostawieni przez nich dowódcy podjęli próbę wywabienia podstępem części obrońców Amidy z miasta. Podstęp się udał i Bizantyńczycy nie dość, że rozbili liczący czterystu żołnierzy oddział perski, to jeszcze wzięli do niewoli głównodowodzącego obroną twierdzy, który obiecał im ją wydać. Na wieść o tym Patrycjusz i Hypacjusz powrócili pod Amidę. Obietnica wydania miasta okazała się z powodu oporu jego obrońców nie do zrealizowania, w efekcie czego Patrycjusz i Hypacjusz polecili stracić znajdującego się w ich rękach perskiego dowódcę obrony Amidy²⁴. Oblężenie było kontynuowane.

Kolejny epizod z udziałem Patrycjusza związany jest z walkami z siłami Kawada. Najpierw Patrycjusz i Hypacjusz rozbili ośmuset osobowy oddział Heftalitów²⁵. Stanowił on przednią straż wojsk władcy perskiego, o czym bizantyńscy wodzowie jednak nie wiedzieli, dlatego też po tym zwycięstwie wydali wojsku rozkaz zatrzymania się na odpoczynek. Bizantyńscy żołnierze nie zachowali zasad ostrożności i zostali zaskoczeni nagłym atakiem głównych sił Kawada. Niezdolni do skutecznej obrony zostali rozbici i ponieśli znaczne straty. Patrycjusz i Hypacjusz uciekli z pola bitwy i to na samym jej początku. Bitwa ta prawdopodobnie stoczona została pod Opadna (Apadna, dziś Tell Harzem)²⁶. Starcie to niewątpliwie nadwątlilo pozycję Patrycjusza i rzuciło cień na jego autorytet jako dowódcy, ale cesarz nie zdecydował się na jego odwołanie z frontu perskiego, co uczynił z Hypacjuszem.

²⁰ Pseudo Jozue Stylita, 55; cf. Teofanes, AM 5997.

²¹ Pseudo Jozue Stylita, 56.

²² Prokopiusz, *O wojnach*, I, 8.20. Słusznie zauważa się w literaturze, że krytyka wobec wodzów Anastazjusza pochodzi od autorów piszących w czasach Justyniana I. Cf. G. Greatrex, *Rome*, s. 75–76; F. Haarer, *Anastasius*, s. 58.

²³ Teofanes, AM 5997.

²⁴ Pseudo-Jozue Stylita, 56.

²⁵ Prokopiusz z Cezarei, I, 8. 13–19; cf. Pseudo-Jozue Stylita, 57.

²⁶ Pseudo Jozue Stylita, 57, cf. komentarz, s. 70, przyp. 330–332; G. Greatrex, *Rome*, s. 99–101.

Czy uznał tego ostatniego za bardziej winnego od Patrycjusza czy też postanowił oszczędzić swojemu siostrzeńcowi dalszych niebezpieczeństw i upokorzeń? Trudno na to pytanie odpowiedzieć. Hypacjusz został zastąpiony przez Celera, magistra *officiorum*.

Uciekając z pola bitwy pod Opadna Patrycjusz miał dotrzeć wraz z częścią swoich żołnierzy do Samosaty nad Eufratem²⁷. Zimą roku 503/504 Patrycjusz spędził w Melitenie²⁸, skąd powrócił pod Amidę, gdzie podjął działania na rzecz utrudnienia aprowizacji miasta. W takiej sytuacji Kawad zdecydował się na wysłanie wsparcia dla Amidy²⁹. Patrycjusz początkowo za radą żołnierzy wycofał się spod Amidy i nie podjął walki. Zatrzymał się nad rzeką Kallath (Nymphius, dziś Batman-su), przez którą ze względu na wysoki stan wody Bizantyńczycy nie mogli się przeprawić. Wówczas to, nie widząc możliwości uniknięcia bitwy, a chcąc podnieść morale żołnierzy miał on wygłosić do nich przemówienie, w którym mówił o dumie z bycia Rzymianinem, o wojskowym honorze, który nie pozwala okryć się hańbą z powodu tchórzostwa. Wódz jasno wskazał, że lepiej zginąć w walce niż uciekać jak tchórz i utopić się w rzece. Przemówienie miało trafić do serc żołnierzy, którzy z furią uderzyli na Persów, rozbijając ich w puch i biorąc do niewoli ich wodzów³⁰.

Po tym sukcesie Patrycjusz wraz ze swoimi ludźmi wrócił pod Amidę i podjął jej oblężenie. Zaczęto kopać tunel, który miał umożliwić zniszczenie części murów obronnych. Do tych prac Patrycjusz ściągnął mieszkańców pobliskich wsi i rzemieślników³¹. Wkrótce potem nadszedł Celer, ze swoimi żołnierzami. Mimo to Amida stawiała wciąż opór i z tego względu Bizantyńczycy postanowili podjąć działania na innych kierunkach. Natomiast Patrycjusz kontynuował oblężenie Amidy. Po wykonaniu swoich zadań wojska rzymskie wróciły pod Amidę, która ostatecznie została wydana wojskom cesarskim przez dowódcę perskiego za znaczny okup³². Jak relacjonuje Prokopiusz z Cezarei wodzowie cesarscy w pewien sposób zostali przez niego oszukani. Po wejściu do Amidy okazało się bowiem, że wystarczyłoby kilka dni, a Persowie musieliby się poddać lub umrzeć z głodu³³. Wkroczenie do Amidy, o co

²⁷ Pseudo-Jozue Stylita, 57.

²⁸ G. Greatrex, *Rome*, s. 109.

²⁹ Ibidem, s. 109.

³⁰ Pseudo-Jozue Stylita, 66. Bitwa rozegrana została na wschodnim brzegu rzeki Kallath. Cf. Pseudo-Jozue Stylita, s. 85, przyp. 406–407; G. Greatrex, *Rome*, s. 109–110.

³¹ Pseudo-Jozue Stylita, 66.

³² G. Greatrex, *Rome*, s. 114–115; F. Haarer, *Anastasius*, s. 63–64.

³³ Prokopiusz z Cezarei, I, 9. 4 i 20–23 (23: *Wodzowie zorientowali się, że barbarzyńcy wywieźli ich w pole, gdyż okazali się niezbyt zdyscyplinowani, podczas gdy istniała możliwość zdobycia miasta oraz wzięcia do niewoli tak wielkiej liczby Persów wraz z synem Glonesa. Tymczasem okryli się hańbą, ponieważ przekazano wrogom pieniądze Rzymian, a Amidę odkupiono od Persów* — tłum. Prokopiusz z Cezarei, *Historia wojen*, tłum., wstęp, komentarz D. Brodka, t. 1, Kraków 2013, s. 31). Jak wspomina historyk, perskim żołnierzom wydzielano nader skromne racje żywnościowe. Rzymianie, którzy znajdowali się w Amidzie, nie otrzymywali żywności w ogóle, co doprowadzić miało nawet do aktów kanibalizmu.

przez długie miesiące zabiegał Patrycjusz, i inni wodzowie rzymscy, okazało się gorzkim doświadczeniem, choć chyba nie można nazwać go hańbą, jak pisze Prokopiusz generalnie niechętny, jak już wspominałem, wodzom bizantyńskim, biorącym udział w tej wojnie z Persami.

Ostatnia informacja, dotycząca obecności Patrycjusza na Wschodzie, dotyczy jego udania się do Melitene, stolicy prowincji Armenia II³⁴. Wojna Bizancjum z Persją zakończyła się w 506 r. zawarciem układu pokojowego wynegocjowanego przez Celera³⁵.

Jak ocenić udział Patrycjusza w wojnie z Persją? Wydaje się, że ocena w ostatecznym rozrachunku winna być pozytywna. Co prawda nie popisał się wraz z Hypacjuszem w bitwie pod Opadna, ale z pewnością zmył tę hańbę sukcesem nad rzeką Kallath. Mimo krytyki Prokopiusza z Cezarei także współdziałał w zajęciu Amidy poprzez wykupienie jej z rąk perskich nie przynosi mu jakiejś ujmę, choć z pewnością nie był specjalnym powodem do dumy. Najważniejsze, że cel został osiągnięty, choć mógł być uzyskany bez niepotrzebnego wydawania pieniędzy. Udział Patrycjusza w wojnie z Persją pozytywnie musiał ocenić cesarz Anastazjusz, skoro nie odsunął go od siebie i powierzać mu będzie w przyszłości istotne zadania.

ZAANGAŻOWANIE W SPRAWY RELIGIJNE

Kolejne wzmianki źródłowe, w których pojawia się Patrycjusz, dotyczą jego zaangażowania się ważne z perspektywy cesarza Anastazjusza kwestie religijne. Wiemy, że w jego domu prowadzili dyskusje Jan z Klaudiopola i Sewer z Sozopola, przyszły biskup Antiochii³⁶. Źródła wskazują, że Patrycjusz zaangażował się w działania skierowane przeciw Macedoniuszowi, patriarche Konstantynopola³⁷. To jemu przekazała pismo oskarżające patriarchę o nestorianizm grupa mnichów z prośbą o przedstawienie go cesarzowi Anastazjuszowi³⁸. Kwestia ta była omawiana w dniu 31 lipca 511 r. podczas spotkania z cesarzem Anastazjuszem, w którym Patrycjusz uczestniczył i zabierał głos³⁹. Patrycjusz wraz z Celerem mieli brać udział w przesłuchiowaniu Macedoniusza, a ich ra-

³⁴ Pseudo-Jozue Stylita, 87. Autor ten wskazuje również miejsca, do których udali się inni dowódcy: Areobind skierował się do Antiochii, Farazmanes do Apamei, Teodor do Damaszku, Kaliopiusz do Mabug. Miasta te były centrami prowincji. Cf. Pseudo-Jozue Stylita, s. 105–106, przyp. 492.

³⁵ Na temat negocjacji i warunków układu pokojowego — G. Greatrex, *Rome*, s. 115–118.

³⁶ *The Sixth Book of the Select Letters of Severus of Antioch in the syriac version of Athanasius of Nisibis*, I, 1, red., tłum. E. W. Brooks, London 1904, s. 4.

³⁷ Szerzej na temat powodów i okoliczności usunięcia Macedoniusza z tronu patriarchy Konstantynopola — J. Dijkstra, G. Greatrex, *Patriarchs and politics in Constantinople in the reign of Anastasius (with a reedition of O. Mon, Epiph. 59)*, „Millenium” 2009, t. 6 s. 230–239.

³⁸ Pseudo-Zachariasz, VII, 8b, s. 256.

³⁹ Zachariasz Retor, VII, 8i. Także Sewer z Antiochii w liście do biskupa Soterycha (J. H. F. Dijkstra, G. Greatrex, *Patriarchs*, s. 250–253), pisze o ostrym wystąpieniu Patrycjusza przeciw Macedoniuszowi.

port stał się podstawą do depozycji biskupa Konstantynopola⁴⁰. Wzmianki te jednoznacznie świadczą o tym, że Patrycjusz miał stały, bezpośredni dostęp do Anastazjusza i był wiernym wykonawcą jego woli w sprawach religijnych. O zaufaniu, którym darzył cesarz Patrycjusza świadczy szczególnie dobitnie fakt jego udziału, w początkach listopada 512 r., w dramatycznych wydarzeniach o podłożu religijnym⁴¹. W niedzielę 4 listopada Maryn⁴² i Platon⁴³, z polecenia Anastazjusza — jak donosi Marcellin Komes, świadek wydarzeń — wnieśli w kościele Hagia Sofia hymn *Trishagion*, wzbogacając go o dodatek, który ortodoksyjni wierni odczytali jako monofizycki. Na znak protestu zaintonowali oni oryginalną wersję hymnu. Doszło do rozruchów. Do ich tłumienia został wysłany Celer i właśnie Patrycjusz. Ich misja zakończyła się niepowodzeniem, a oni sami zostali obrzuceni kamieniami⁴⁴.

Także w kolejnych wzmiankach źródłowych Patrycjusz ukazywany jest jako zaufany człowiek cesarza Anastazjusza. Dotyczą one jego działań w czasie wystąpień Witaliana, przeciw Anastazjuszowi, które w jakimś stopniu motywowane były względami religijnymi. Witalian był zwolennikiem postanowień soboru w Chalcedonie i wrogo był nastawiony do polityki religijnej cesarza. Najpierw w 513 r., w czasie pierwszego wystąpienia Witaliana przeciw Anastazjuszowi Patrycjusz został wysłany przez tego ostatniego do buntownika, by wy badać jakie są jego żądania. O tym, że cesarz uczynił Patrycjusza swoim posłem z jednej strony zadecydowało zaufanie, którym go darzył, a z drugiej strony fakt, że był człowiekiem dobrze znanym Witalianowi, któremu ów wiele miał zawdzięczać⁴⁵. Misja nie zakończyła się pełnym sukcesem, bo Witalian odmówił osobistego spotkania się

⁴⁰ *Anonymus Life of Severos, attributed to John of Beth Aphthonia*, 45 [w:] *Two early lifes of Severos, Patriarch of Antioch*, tłum., wstęp, przypisy S. Brock i B. Fitzgerald, Liverpool 2013, s. 122.

⁴¹ Najpełniejszy opis wydarzeń daje Marcellin Komes (*The Chronicle of Marcellinus. A Translation and commentary (with a reproduction of Mommsen's edition of the text, a. 512. 2–7, B. Croke, Sydney 1995)*). Szerzej na temat tych wydarzeń: P. Charanis, *Church and state in the later Roman Empire. The Religious policy of Anastasius the First*, Thessaloniki 1974, s. 78–83; W. H. C. Frend, *The Rise of the Monophysite movement. Chapters in the history of the Church in the fifth and sixth centuries*, Cambridge 1972, s. 220; F. K. Haarer, *Anastasius*, s. 156–157; M. Meier, *Σταυρωθει̅ς̅δ̅ι' η̅μ̅α̅ς̅* — *Der Aufstand gegen Anastasios im Jahr 512 r.* [w:] *Świat starożytny. Państwo i społeczeństwo*, red. R. Kulesza, M. Stępień, E. Szabat, M. Daszuta, Warszawa 2013, s. 474–495.

⁴² Maryn był prawdopodobnie prefektem pretorium Wschodu. Na jego temat patrz — PLRE II, s. 726–728 (*Martinus 7*); M. Meier, *Σταυρωθει̅ς̅δ̅ι' η̅μ̅α̅ς̅*, s. 182–188.

⁴³ Platon był prefektem Konstantynopola. O nim — PLRE II, s. 891–892 (*Plato 3*); patrz również Al. Cameron, *Circus Factions. Blues and Greens at Rome and Byzantium*, Oxford 1976, s. 131–132; M. Meier, *Σταυρωθει̅ς̅δ̅ι' η̅μ̅α̅ς̅*, s. 188–190.

⁴⁴ Marcellin Komes, a. 512.5.

⁴⁵ Jan z Antiochii 242.3. Autor ten wyraźnie mówi, że misja ta powierzona została mu z jednej strony z tytułu obowiązków, które na nim spoczywały, z drugiej zaś ze względu na jego wiek i dokonania, a także, że przyczynił się do rozwoju kariery Witaliana. O misji Patrycjusza, np. F. Haarer, *Anastasius*, s. 168–169; M. Meier, *Anastasios I*, s. 298–299.

z cesarzem. Jednak nie wpłynęło to na stosunek Anastazjusza do Patrycjusza. Z kolei w 515 r., w czasie trzeciej próby zdobycia Konstantynopola podjętej przez Witaliana, cesarz chciał postawić Patrycjusza wraz z Janem, synem Waleriana na czele oddziałów, które miały prowadzić walki z buntownikiem⁴⁶. Obaj wymówili się z tego zadania, tłumacząc cesarzowi, że jako osoby zaprzyjaźnione z Witalianem mogą zostać w razie niepowodzenia oskarżeni o zdradę⁴⁷. Wówczas cesarz w ich miejsce wyznaczył Maryna, prefekta Wschodu, który wywiązał się znakomicie z tego zadania, rozbijając flotę buntownika, a jego siły lądowe usuwając z Tracji. Natomiast postawa Patrycjusza i Jana miała rozgniewać cesarza, który jak pisze Jan Malalas usunął ich z pałacu. Postawa Patrycjusza wzbudziła gniew cesarza, ale najpewniej nie poszły za tym jakieś poważniejsze konsekwencje, skoro najprawdopodobniej widzimy go w Konstantynopolu i to jako *magistra militum* w chwili śmierci cesarza. Długoletnia, wierna służba przeważała nad chwilową niesubordynacją.

KANDYDAT DO CESARSKIEJ KORONY?

Przedstawiony powyżej epizod jest w zasadzie ostatnim, który z całą pewnością, dotyczy bohatera niniejszego tekstu. Inne, o których piszę poniżej przypisać mu można jedynie z większą lub mniejszą dozą prawdopodobieństwa.

Pierwszym z epizodów, który po 515 r. wiąże się niekiedy z osobą Patrycjusza, to wybory cesarza po śmierci Anastazjusza⁴⁸. Stary władca przed śmiercią nie zadbał o wskazanie swojego następcy. Jeśli nawet myślał w tym kontekście o którymś ze swoich siostrzeńców, to nie podjął żadnych kroków w tym kierunku. Ariadna, żona Anastazjusza zmarła jeszcze w 515 r., więc nie mogła wpłynąć na wskazanie nowego władcy, co było jej udziałem w 491 r., kiedy wsparła kandydaturę Anastazjusza. Cesarz zmarł w nocy z 8 na 9 lipca 518 r. O jego śmierci najwcześniej zostali powiadomieni Celer, *magister officiorum* i Justyn, *comes excubitores*, którzy postawili podległe sobie oddziały gwardii pałacowej w pogotowiu. Rankiem 9 lipca Celer wezwał do cesarskiego pałacu dostojników państwowych, senat i Jana, patriarchę

⁴⁶ Powierzenie takiego zadania Patrycjuszowi nie tylko wynikało z cesarskiego zaufania, ale i oczywistego faktu, że był on przecież *magistem militum prasantalis*.

⁴⁷ Jan Malalas, XVI, 16; cf. F. Haarer, *Anastasius*, s. 176; M. Meier, *Anastasios I*, s. 304–305.

⁴⁸ Opis tego wydarzenia, który wyszedł spod pióra Piotra Patrycjusza, współpracownika Justyniana (podstawowe informacje na jego temat — J. R. Martindale, *The Prosopography of the Later Roman Empire*, t. 3, Cambridge 1992, s. 994–999 — *Petrus 6*) zachował się w dziele Konstantyna Porfirogenety — Constantine Porphyrogenetos, *The Book of Ceremonies*, I, 93, tłum. A. Muffat, M. Tall, with the Greek edition of the *Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae* (Bonn, 1829), t. 1, Canberra 2012, s. 426–430 [dalej: Konstantyn Porfirogeneta, *O ceremoniach*]. Szerzej o wyborach cesarza po śmierci Anastazjusza patrz m.in. A. A. Vasiliev, *Justin the First. An Introduction to the Epoch of Justinian the Great*, Cambridge, Mass. 1950, s. 68–82; B. Croke, *Justinian under Justin. Reconfiguring a Reign*, „Byzantinische Zeitschrift” 2007, t. 100, s. 16–22.

Konstantynopola. W hipodromie natomiast na wieść o śmierci cesarza zaczęła się gromadzić stołeczna ludność. Sytuacja była napięta. Celer, przemawiając do zebranych w pałacu, wskazał, że wybór władcy jest sprawą nader pilną. Mimo takiego postawienia sprawy zgromadzeni w pałacu nie zdobyli się na szybką decyzję. W miarę upływu czasu rosło napięcie wśród zebranych w hipodromie. Zaczęto wykrzykiwać imiona osób, które chciano obdarzyć cesarską purpurą. Pierwszą poważniejszą próbę wyniesienia swojego kandydata podjęli *excubitores*, którymi dowodził Justyn. Podnieśli oni na tarczy trybuna Jana, jednego ze swoich dowódców, przyjaciela Justyna. Spotkało się to z negatywną reakcją ze strony faksji Błękitnych. Doszło do walk, posypały się kamienie, padło kilku zabitych, w konsekwencji czego kandydatura Jana upadła. Z kolei żołnierze *scholae palatinae*, którymi dowodził Celer wystąpili ze swoim kandydatem. Był nim prawdopodobnie bohater niniejszego tekstu⁴⁹. Jego kandydatura została wrogo przyjęta przez *excubitores*. Niewiele brakowało, a Patrycjusz straciłby życie, gdyby nie skuteczna akcja Justyniana, będącego jednym z dowódców *scholae palatinae*. Oddał on nieszczęsnego pretendenta do tronu pod straż i kazał odprowadzić do aresztu. Wówczas *excubitores* zaproponowali tron Justynianowi, który ofertę odrzucił. Swojego kandydata w osobie Teokryta, jednego z wyższych dowódców wojskowych próbował przeforsować Amancjusz, prepozyt świętej sypialni. Ten ostatni przekazać miał pieniądze w ręce Justyna, by ten rozdał je gwardzistom i przywódcom faksji. Wydaje się, że Justyn miał wspierać kandydaturę Teokryta zaczął

⁴⁹ Konstantyn Porfirogeneta, *O ceremoniach*, I, 93, s. 427: *σχολάριοι ὀρμήσαντες κατέσχον πατρικίον ὄντα στρατηλάτην*. Wielu uczonych uważa, że we fragmencie tym mowa jest o jakimś patrycjuszu, będącym *stratelatesem*. Tak np. Ju. Kulakovskij, *Istorija Vizantii*, t. 2 (518–602), Kijew 1912 [reprint London 1973], s. 3; A. E. R. Boak, *Imperial Coronation Ceremonies of the Fifth and Sixth Centuries*, „Harvard Studies in Classical Philology” 1919, t. 30, s. 40; J. B. Bury, *History of the later Roman Empire from the death of Theodosius I. to the death of Justinian*, t. 2, New York 1958, s. 17 czy A. A. Vasiliev, *Justin the First*, s. 70, uznając, że *πατρικίος*, to tytuł a nie imię. Inni uczeni wskazują jednak, że pod tym słowem kryje się postać nosząca imię Patrycjusz i zajmująca stanowisko *magistra militum*. Prowadzi to ich do wniosku, że tym Patrycjuszem musi być konsul roku 500, bohater mojego artykułu (takie stanowisko: PLRE II, s. 842 (bez uzasadnienia); G. Greatrex, *Flavius Hypatius*, s. 126, przyp. 30; B. Croke, *Justinian*, s. 17, 29, przyp. 83. Jeszcze inni autorzy (np. angielskiego tłumaczenia *O ceremoniach* (przyp. 5, s. 427; cf. Ch. Begass, *Die Senatsaristokratie*, s. 204–205) uznają, że w tekście *O ceremoniach* mowa jest o Patrycjuszu — senatorze (PLRE II, s. 839, *Patricius 11*). Natomiast C. Sode (*Die Krönung des Kaisers Iustin I. im Zeremonienbuch Konstantins VII. Porphyrogenetos*, „Mediterraneo antico” 2009, t. 12, s. 429–446) zostawia tę kwestię nierozstrzygniętą. Jak z tego wynika sprawa jest trudna do rozwiązania. Wydaje się jednak, że nie można wykluczyć, że wzmiankowany w źródle *πατρικίος* to nie tytuł, a imię. Na rzecz tego poglądu można wskazać to, że przy wzmiankowaniu kolejnych pretendentów do tronu autor relacji używa ich imion i wskazuje jaką funkcję sprawowali. Tak jest w przypadku trybuna Jana (I, 93, s. 427), Justyniana, przyszłego cesarza, wówczas kandydata (I, 93, s. 428), Justyna, kome-sa *excubitores* (I, 93, s. 426). Podobnie czyni w przypadku Celera, *magistra*, który jest jedyną postacią — nie licząc zmarłego cesarza Anastazjusza, oprócz wzmiankowanych kandydatów — wskazaną w opisie tej sytuacji z imienia. Jeśli przyjmujemy, że rzeczywiście w tym ustępie mamy do czynienia z Patrycjuszem, *magister militum*, to oczywiście jest jego identyfikacja z bohaterem mojego tekstu. W tym okresie żaden inny Patrycjusz, *magister militum* nie jest znany (PLRE II, s. 1288–1293).

promować siebie, czego efektem było proklamowanie go cesarzem przez *excubitores*, co spotkało się z aprobatą faksji. W tej sytuacji senatorom nie pozostało nic innego niż uznanie go za odpowiedniego kandydata do cesarskiego tronu. Mając poparcie senatu, gwardii pałacowej i ludności stołecznej Justyn został cesarzem.

Czy w kontekście naszkicowanej powyżej sytuacji bohater mojego artykułu był poważnym kandydatem do cesarskiego tronu, jak chcą tego przynajmniej niektórzy⁵⁰. Na pierwszy rzut oka wydaje się, że można byłoby go w ten sposób traktować. Był przecież człowiekiem długie lata związanym z dworem, pełniącym ważne stanowisko wojskowe — magister *militum in praesenti*, a do tego osobą doświadczoną, w szluznym wieku. Jednak bliższe przyjrzenie się sprawie prowadzi do wniosku, że takim kandydatem nie był, podobnie jak wzmiankowany Jan czy Justynian, przyszły cesarz. Tym, co każe tak myśleć są późniejsze losy Patrycjusza, szczególnie jeśli porówna się je z tym, co stało się udziałem Teokryta i promującego go Amancjusza. Otóż obydwaj zostali z rozkazu Justyna I po przejęciu przez niego władzy straceni⁵¹. Patrycjusz — który, najprawdopodobniej, w odróżnieniu od nich pogodził się jednak z faktem, że cesarzem nie został — podobnie zresztą jak i Jan⁵², nie dość, że życie zachował, to, jak się wydaje, w ostatecznym rozrachunku, choć na krótko znalazł się na służbie nowego władcy. O tym, że nie był on poważnym kandydatem do tronu świadczyć może pośrednio także fakt, iż został on, o ile przyjmujemy za prawdziwy przekaz pochodzący od Piotra Patrycjusza, ochroniony przed śmiercią przez Justyniana, którego wuj Justyn w chwilę po tym jak utracona została kandydatura Patrycjusza został proklamowany cesarzem. Warto zwrócić również uwagę na to, kto zgłosił kandydaturę Patrycjusza. Byli nimi żołnierze *scholae palatinae*, którymi dowodził Celer, dobry znajomy Patrycjusza, z którym walczył z Persami, czy próbował łagodzić niezadowolenie konstantynopolitańczyków w 512 r. Gdyby Celer chciał widzieć Patrycjusza na tronie, to mógł próbować przeforsować jego kandydaturę podczas zgromadzenia senatu, ewentualnie wykorzystując do tego celu próbę proklamowania go przez żołnierzy *scholae palatinae* w hipodromie. Tak jednak się nie stało. Nie jest wykluczone, że Patrycjusz został potraktowany instrumentalnie, podobnie jak było to w przypadku Jana. Wskazywanie w hipodromie potencjalnych kandydatów do tronu mogło służyć jedynie zaostrzeniu sytuacji i wywarceniu presji na senatorach, by uznali oni zgłoszoną w końcu kandydaturę Justyna, wspieraną przez realną siłę w postaci *excubitores*, a której nie przeciwstawili się podwładni Celera, wśród których tę kandydaturę za-

⁵⁰ G. Greatrex, *Flavius Hypatius*, s. 125; Ł. Jarosz, *Wschodniorzymscy*, s. 325.

⁵¹ O powodach i okolicznościach stracenia Teokryta i Amancjusza oraz Andrzeja — A. A. Vasiliev, *Justin the First*, s. 102–108. Ich śmierć, która nastąpiła przed 18 lipca 518 r., miała być konsekwencją zorganizowania przez nich spisku przeciw Justynowi, który był odpowiedzią na nieudaną próbę wyniesienia Teokryta na tron.

⁵² Jan został biskupem Heraklei Trackiej. Konstantyn Porfirogeneta, *O ceremoniach*, I, 93; *Victoris Tunnunensis Chronicon cum reliquiis ex Consularibus Caesaraugustanis et Iohannis Biclarensis Chronicon*, 103, red. C. Cardelle de Hartmann, Turnhout 2001; cf. PLRE II, s. 609, *Ioannes 65*; A. A. Vasiliev, *Justin the First*, s. 107.

pewne promował Justynian. Ten ostatni mając świadomość rzeczywistej roli, przypisaną Patrycjuszowi osłonił go przed podwładnymi wuja. Jest w tym kontekście znamienne, że Celer, wierny współpracownik Anastazjusza zachował swoje stanowisko w początkach rządów Justyna.

Jakie były dalsze losy Patrycjusza po wyborze Justyna na tron? Nie jest wykluczone, że Justyn chciał z nim współpracować. Być może nie pozbawił go natychmiast po przejęciu tronu stanowiska magistra *militum*. Przypomnieć tu trzeba, że Patrycjusz i Justyn znali się przynajmniej od czasów wojny z Persami i mogły łączyć ich osobiste relacje. Ze stycznia 519 r. posiadamy list papieża Hormizdasa skierowany do Celera i Patrycjusza⁵³, w którym prosił ich o wsparcie jego wysłanników do Konstantynopola. Ich zadaniem było nakłonienie cesarza Justyna do likwidacji schizmy między Rzymem a Konstantynopolem. W nauce nie ma zgody, co do tego, że to bohater mojego artykułu był współadresatem tego listu⁵⁴. Tego stanowiska nie akceptują m.in. Geoffrey Greatrex i Brian Croke⁵⁵. Wydaje się, że mają oni rację. Abstrahując od tego, że nie znamy z tego okresu innego Patrycjusza, o tak silnej pozycji, że warto byłoby ubiegać się o jego pomoc, to symptomatyczne jest, że drugim adresatem tego listu był Celer, z którym Patrycjusz niejednokrotnie od czasów wojny z Persją współpracował⁵⁶.

Jeśli powyższa identyfikacja jest słuszna, to z osobą Patrycjusza można wiązać fragment listu, który wysłali do papieża Hormizdasa biskupi German i Jan z miejscowości Skampe (dziś Elbasanii w Albanii). Czytamy w nim, że biskupi otrzymali od Leoncjusza i Stefana, wysłanników cesarza Justyna informację, że skonfiskowano własność Patrycjusza, senatora, a jego samego wygnano. Biskupi nie wiedzieli jednak jaki był tego powód⁵⁷. Jest logiczne, że wzmianka o Patrycjuszu znalazła się w liście do papieża Hormizdasa, z tego względu, że on sam był adresatem papieskiego listu, który wieźli papiescy wysłannicy. Oczywiście w tej sytuacji nie mógł on wesprzeć papieskiej misji.

⁵³ *Epistulae imperatorum Pontificum alicorum inde ab a. CCCLXVII usque ad a. DLIII datae Avellana quae collection*, ep. 152, red. O. Guenther, część 1–2, Pragae–Vindobonae–Lipsiae 1895–1898 [dalej: *Collectio Avellana*], s. 600–601 („Hormisda Celeri et Patricio a pari”).

⁵⁴ Według PLRE II, s. 839 był nim inny Patrycjusz — senator.

⁵⁵ G. Greatrex, *Flavius Hypatius*, s. 126, przyp. 30; B. Croke, *Justinian*, s. 29.

⁵⁶ Nie jest też wykluczone, że Patrycjusz i Hormizdas się znali. W początkach roku 515 r. niejaki Patrycjusz, *vir spectabilis* był wysłannikiem cesarza Anastazjusza do Hormizdasa (*Collectio Avellana*, ep. 105–108; w listach 105 i 106 Patrycjusz określany jest mianem *vir spectabilis*, w pozostałych dwóch występuje jedynie pod imieniem). Nie ma specjalnych powodów odrzucać hipotezy, że bohater mojego artykułu i Patrycjusz wysłannik Anastazjusza do Rzymu, to ta sama osoba. Wiemy przecież, że Anastazjusz powierzał mu zadania dotyczące spraw religijnych. O działalności Patrycjusza magistra *militum* w 515 r. wiemy tylko tyle, że miał dowodzić wojskami, których zadaniem było powstrzymanie sił Witaliana, które w najpewniej pod koniec roku podeszły pod Konstantynopol (datowanie trzeciej wyprawy Witaliana, np. J. B. Bury, *A History*, t. 1, s. 451; F. Haarer, *Anastasius*, s. 175). Pozwala to sądzić, że mógł w początkach roku zostać wysłany do Rzymu.

⁵⁷ *Collectio Avellana*, ep. 213. List datowany na koniec lutego początek marca 519 r. Cf. G. Greatrex, *Flavius Hypatius*, s. 125–126.

Dlaczego doszło do represji wobec Patrycjusza? Nie dysponujemy materiałem źródłowym pozwalającym na sformułowanie jednoznacznej odpowiedzi. O represjach wobec Patrycjusza nie wiedział papież wysyłając do niego list w styczniu 519 r. W tym kontekście trudno wiązać je z brutalnym potraktowaniem Amancjusza i Teokryta, co nastąpiło wkrótce po wyniesieniu Justyna jeszcze w lipcu 518 r.⁵⁸ Z pewnością taka informacja dotarłaby do papieża przed styczniem 519 r.

Interesującą i prawdopodobną propozycję rozwiązania tego problemu przedstawia Ch. Begass. Wiąże ją z wydarzeniami, które rozgrały się z udziałem Patrycjusza w Edessie. Został on wysłany tam przez cesarza na czele licznego oddziału wojska (źródło określa je mianem gockiego) z zadaniem zmuszenie tamtejszego biskupa Pawła, do uznania postanowień soboru w Chalcedonie, a w razie odmowy pozbawienie go biskupiego tronu. Paweł odmówił akceptacji Chalcedonu i w tej sytuacji Patrycjusz podjął działania na rzecz pozbawienia go biskupstwa. W ich realizacji napotkał opór mieszkańców miasta i tamtejszych mnichów. W efekcie doszło do pacyfikacji miasta. Zginąć miało wielu edesseńczyków, i prawie wszyscy mniisi, którzy wpadli w ręce żołnierzy. Paweł został pojmany i usunięty z Edessy⁵⁹. Jednak cesarz Justyn wkrótce zmienił zdanie i pozwolił Pawłowi na powrót do Edessy i sprawowanie biskupiej godności do lipca 522 r., kiedy wysłał go na wygnanie do Euchaity⁶⁰. Tradycyjnie interwencję Patrycjusza w Edessie datuje się na listopad 519⁶¹, co dalekie jest jednak od pewności. Zdaniem Ch. Begassa można datować ją na schyłek 518 – początek 519 r.⁶² Wówczas można byłoby przyjąć, że powodem represji wobec Patrycjusza było zbyt brutalne potraktowanie przez niego biskupa Pawła, co niemiecki badacz określa mianem „sacrilegium”⁶³.

W taki, bez względu na datowanie, niezbyt może chwalebny, sposób Patrycjusz zakończył swoją karierę, tłumiąc wystąpienie edesseńczyków w obronie biskupa, którego wyciągnął z baptysterium. Na marginesie można powiedzieć, że Patrycjusz lojalnie wykonał rozkaz cesarski, bez względu na to jakie były jego religijne zapętrywania⁶⁴. Przypomnijmy, że za czasów Anastazjusza wspierał on przecież antychalcedońską linię cesarskiej polityki religijnej. W żaden sposób mu to nie przeszkodziło, żeby za Justyna I krwawo rozprawić się ze zwolennikami biskupa Pawła, który przecież admiratorem postanowień Chalcedonu nie był. Może jego brutalne,

⁵⁸ Takie powiązanie sugerował A. A. Vasiliev, *Justin the First*, s. 106.

⁵⁹ *Chronicon Edessenum*, 88 [w:] *Chronica Minora I* interpretatus est I. Guidi, Louvain 1955, s. 9; Pseudo-Dionizy, s. 25.

⁶⁰ Na ten temat: A. A. Vasiliev, *Justin the First*, s. 233; Pseudo-Zachariasz, s. 294, przyp. 53.

⁶¹ Np. PLRE II, s. 842.

⁶² Ch. Begass, *Die Senatsaristokratie*, s. 204–206.

⁶³ *Ibidem*, s. 206.

⁶⁴ Na oportunistyczny Patrycjusz w kwestiach religijnych wskazują G. Greatrex, *Flavius Hypatius*, s. 126: *his doctrinal loyalties were not inflexible* i M. Meier, *Σταυρωθειζδὶ ἡμᾶς*, s. 195. Zwrócić warto w tym miejscu uwagę, że nawet za czasów Anastazjusza Patrycjusz utrzymywał przyjacielskie relacje z Witalianem i jego ojcem, zwolennikami postanowień soboru w Chalcedonie.

nadgorliwe działania w Edessie były w jakimś stopniu konsekwencją tego, że miał świadomość, iż jako wierny współpracownik Anastazjusza mógł być podejrzewany o sprzyjanie Pawłowi.

Patrycjusz zmarł zapewne po 519 r. O jego ostatnim etapie życia nic nie wiemy.

Nie zachował się żaden opis powierzchowności Patrycjusza, natomiast dysponujemy lapidarną jego oceną — wielki wódz, człowiek sprawiedliwy, lojalny, ale niezbyt lotny⁶⁵. Na ile jest to osąd sprawiedliwy, trudno jednoznacznie powiedzieć. Jego dokonania militarne, o których wiemy, pozwalają stwierdzić, iż można mówić o nim jako dobrym, ale nie wielkim, wodzu, potrafiącym motywować swoich podwładnych do walki, wykazującym się osobistym męstwem, ale i popełniającym błędy (np. Opadna). Z pewnością był człowiekiem lojalnym, o czym świadczy jego długoletnia służba Anastazjuszowi. Nie mamy możliwości zweryfikować stwierdzenia, że był człowiekiem sprawiedliwym, jak również ocenić jego walorów intelektualnych. Skoro jednak doszedł do wysokich godności, dowodził armią, pełnił misje dyplomatyczne, uczestniczył w dyskusjach o charakterze religijnym, których do łatwych zaliczyć się nie da, to można przypuszczać, że sąd o jego inteligencji jest w jakimś stopniu niesprawiedliwy.

Trzeba odnotować, że w źródłach nie zachowały się żadne informacje, dotyczące ewentualnej żony i potomstwa Patrycjusza.

Patrycjusz przez kilkanaście lat był bliskim współpracownikiem cesarza Anastazjusza, który powierzał mu odpowiedzialne zadania, zarówno w sferze wojskowej, cywilnej, jak i religijnej, co świadczyło o tym, że mu ufał i go doceniał.

BIBLIOGRAFIA

Źródła opublikowane

Anonymus Life of Severos, attributed to John of Beth Aphthonia [w:] *Two early lifes of Severos, patriarch of Antioch*, tłum., wstęp, przypisy S. Brock i B. Fitzgerald, Liverpool 2013.

Chronicon Edessenum [w:] *Chronica Minora I interpretatus est I. Guidi*, Louvain 1955.

Chronique de Michel le Syrien, patriarche jacobite d'Antioche (1166–1199), red., tłum. J.-B. Chabot, t. 2, Paris 1901.

Constantine Porphyrogenetos, *The Book of Ceremonies*, tłum. A. Muffat, M. Tall, with the Greek edition of the *Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae* (Bonn, 1829), t. 1–2, Canberra 2012.

Epistulae imperatorum Pontificum alicorum inde ab a. CCCLXVII usque ad a. DLIII datae Avellana quae collection, red. O. Guenther, część 1–2, Pragae–Vindobonae–Lipsiae 1895–1898.

Excerpta de insidiis, red. C. de Boor, Hidesheim 2003.

Ioannis Antiocheni Fragmenta quae Supersunt Omnia, red. S. Mariev, Berolini et Novi Eboraci 2008.

Ioannis Malalae chronographia, red. J. Thurn, Berolini et Novi Eboraci 2000.

Priscien de Césarée, De Laude Anastasii Imperatoris [w:] *Procopie de Gaza, Priscien de Césarée, Panégyriques de l'empereur Anastase Ier*, red. A. Chavout, Bonn 1986.

Procopius, History of the Wars, tłum. H. B. Dewing, t. 1, London 1914.

⁶⁵ Pseudo-Zachariasz, VII, 4g: „the great general, a just and believing old man but lacking in intellect”.

- Prokopiusz z Cezarei, *Historia wojen*, tłum., wstęp, komentarz D. Brodka, t. 1, Kraków Kraków 2013.
- The Chronicle of Marcellinus. A Translation and commentary (with a reproduction of Mommsen's edition of the text)* B. Croke, Sydney 1995.
- The Chronicle of Pseudo-Zachariah Rhetor Church and War in Late Antiquity*, tłum. G. Greatrex, R. R. Phenix, C. B. Horn, wstęp S. Brock, W. Witakowski, Liverpool 2011.
- The Chronicle of Pseudo-Joshua the Stylite*, tłum., przyp., wpraw. F. R. Trombley, J. W. Watt, Liverpool 2000.
- Victoris Tunnunensis Chronicon cum reliquiis ex Consularibus Caesaraugustanis et Iohannis Biclarensis Chronicon*, red. C. Cardelle de Hartmann, Turnhout 2001.

Opracowania naukowe

- Bagnall R. S., Cameron Al., Schwartz S. R., Worp K. A., *Consuls of the Later Roman Empire*, Atlanta 1987.
- Begass Ch., *Die Senatsaristokratie des oströmischen Reiches, ca. 457–518. Prosopographische sozialgeschichtliche Untersuchungen*, München 2018.
- Blockley R. C., *East Roman foreign policy. formation and conduct from Diocletian to Anastasius*, Leeds 1992.
- Boak A. E. R., *Imperial coronation ceremonies of the fifth and sixth centuries*, „Harvard Studies in Classical Philology” 1919, t. 30, s. 37–47.
- Bury J. B., *History of the Later Roman Empire from the death of Theodosius I. to the death of Justinian*, t. 1–2, New York 1958.
- Cameron Al., *Circus Factions. Blues and Greens at Rome and Byzantium*, Oxford 1976.
- Cameron Al., *The date of Priscian's De Laude Anastasii*, „Greek, Roman and Byzantine Studies” 1974, t. 15, s. 313–316.
- Charanis P., *Church and state in the Later Roman Empire. The Religious policy of Anastasius the First*, Thessaloniki 1974.
- Croke B., *Justinian under Justin. Reconfiguring a reign*, „Byzantinische Zeitschrift” 2007, t. 100, s. 13–56.
- Dignas B., Winter E., *Rome and Persia in Late Antiquity. Neighbours and Rivals*, Cambridge 2007.
- Dijkstra J. H. F., Greatrex G., *Patriarchs and politics in Constantinople in the reign of Anastasius (with a reedition of O. Mon. Epiph. 59)*, „Millenium” 2009, t. 6, s. 223–264.
- Filipczak P., *Kilka uwag na temat rozruchów w Konstantynopolu w roku 512 r.* [w:] *Świat starożytny. Państwo i społeczeństwo*, red. R. Kulesza, M. Stępień, E. Szabat, M. Daszuta, Warszawa 2013, s. 474–495.
- Frend W. H. C., *The Rise of the Monophysite Movement. Chapters in the history of the Church in the fifth and sixth centuries*, Cambridge 1972.
- Glushanin E. P., *Voennaja znat'rannej Vizantii*, Barnaul 1991.
- Greatrex G., *Flavius Hypatius, quem vidit validum Parthus sensitque timendum. An investigation of his Career*, „Byzantion” 1996, t. 66, s. 120–142.
- Greatrex G., *Rome and Persia at war, 502–532*, Leeds 1998.
- Haarer F. K., *Anastasius I. Politics and empire in the Late Roman World*, Cambridge 2006.
- Jarosz Ł., *Wschodniorzymscy magistrowie militum w latach 395–527 studium prosopograficzne*, Kraków 2017 (niepublikowana praca doktorska).
- Kulakovskij Ju., *Istorija Vizantii*, t. 2 (518–602), Kijew 1912 [reprint London 1973].
- Lenski N., *Two Sieges of Amida (AD 359 and 502–503) and experience of combat in the Late Roman Near East* [w:] *The Late Roman army in the Near East from Diocletian to the Arab conquest*, Oxford 2007, s. 219–236.
- Leszka M. J., *Flawiusz Areobind — wódz jednej wojny*, „Balcanica Posnaniensia. Acta et studia” 2020, t. 27, s. 5–16.
- Martindale J. R., *Prosopography of the Later Roman Empire*, t. 2 A.D. 395–527, Cambridge 1980.
- Martindale J. R., *The Prosopography of the Later Roman Empire*, t. 3, Cambridge 1992.

- Meier M., Anastasios I., *Die Entstehung des Byzantinischen Reiches*, Stuttgart 2009.
- Meier M., *Flavios Hypatios: der Mann, der Kaiser sein wollte [w:] Verwandtschaft, Name und soziale Ordnung (300–1000). Kinship, Name, and the Social Order (300–1000)*, red. St. Patzold, K. Ubl, Berlin–Boston 2014, s. 73–96.
- Meier M., *Σταυρωθείς δι' ἡμᾶς — Der Aufstand gegen Anastasios im Jahr 512*, „Millennium” 2007, t. 4, s. 157–237.
- The Chronicle of John Malalas*, tłum. E. Jeffreys, M. Jeffreys, R. Scott i in., Melbourne 1986.
- Talbot A.-M., *Old Age in Byzantium*, „Byzantinische Zeitschrift” 1984, t. 77, s. 267–278.
- Vasiliev A. A., *Justin the First. An Introduction to the epoch of Justinian the Great*, Cambridge, Mass. 1950.

